

Knjiga godine 2013. po izboru *Financial Timesa*

AUSTERITY

POLITIKA REZANJA POTROŠNJE

POVIJEST JEDNE OPASNE IDEJE

MARK BLYTH

POLITIKA REZANJA POTROŠNJE

MARK BLYTH

 POLITIKA REZANJA POTROŠNJE
POVIJEST JEDNE OPASNE IDEJE

Zagreb, 2015.

NEZAVISNI SINDIKAT ZNANOSTI I VISOKOG OBRAZOVANJA
Independent Union of Research and Higher Education Employees of Croatia

NEZAVISNI SINDIKAT ZNANOSTI I VISOKOG OBRAZOVANJA
Independent Union of Research and Higher Education Employees of Croatia

Mark Blyth: Politika rezanja potrošnje: povijest jedne opasne ideje

Naslov izvornika:

Mark Blyth: Austerity: The history of a dangerous idea

ISBN: 978-0-19-982830-2

Nakladnik:

Nezavisni sindikat znanosti i visokog obrazovanja, Zagreb

Za nakladnika:

Vilim Ribić

Uredili:

Ratko Bošković

Matija Kroflin

Preveo s engleskog:

Ratko Bošković

Lektura i korektura:

Ivana Bašić

Dizajn i prijelom:

Ivan Poslek, Duplerica d.o.o., Zagreb

Zagreb, 2015.

Copyright © Oxford University Press 2013.

Sva prava pridržana. Nijedan dio ove knjige ne smije se reproducirati ni prenositi na bilo koji način, elektronski ili mehanički, uključujući fotokopiranje, snimanje ili pohranjivanje u bilo kakvu bazu podataka i mrežnih sustava, bez pismenog odobrenja izdavača.

Disclaimer: *Austerity: The History Of A Dangerous Idea, First Edition*, was originally published in English in 2013. This translation is published by arrangement with Oxford University Press. Nezavisni sindikat znanosti i visokog obrazovanja is responsible for this translation from the original work and Oxford University Press shall have no liability for any errors, omissions or inaccuracies or ambiguities in such translation or for any losses caused by reliance thereon.

Tisak:

Stega tisak d.o.o., Zagreb

Naklada:

1500 primjeraka

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 000908577.

ISBN: 978-953-96715-3-0

Za Jules

Ova je knjiga tebe stajala jednako puno vremena koliko je stajala i mene, vjerojatno i više. Doista je ne bih mogao napisati bez tvoje ljubavi i potpore. Hvala ti.

SADRŽAJ

<i>Predgovor - izv. prof. dr. Rajko Odobaša</i>	viii
<i>Predgovor autora: Politika rezanja potrošnje, moja osobna povijest</i>	xv
1 Početnica iz politike rezanja, zaduženost i igrokazi s moralnom poukom	21
Prvi dio: Zašto svi moramo rezati potrošnju	
2 Amerika: prevelika da bi smjela propasti? <i>Bankari, sanacije i svaljivanje krivnje na državu</i>	43
3 Europa: prevelika da bi se mogla spasiti? <i>Politika neprestanog odricanja</i>	75
Drugi dio: Dvostruka povijest politike rezanja	
Uvod u četvrto, peto i šesto poglavlje <i>Intelektualna i prirodna povijest politike rezanja</i>	123
4 Intelektualna povijest jedne opasne ideje, 1692.-1942.	130
5 Intelektualna povijest jedne opasne ideje, 1942.-2012.	160
6 Naravna povijest politike rezanja, 1914.-2012.	209
Treći dio: Zaključak	
7 Kraj bankarstva, nove storije i budućnost u većim porezima	263
<i>Pogovor - prof. dr. Boris Cota</i>	280
Bilješke	284
Kazalo imena	318

PREDGOVOR – izv. prof. dr. Rajko Odobaša

Politika rezanja potrošnje - povijest jedne opasne ideje, opsežna je studija o teorijskoj i empirijskoj prošlosti i sadašnjosti jedne suštinski mrtve ekonomske ideje i politike, ali i o ideološkim, političkim, interesnim i kvaziznanstvenim razlozima zbog kojih centri moći u Europi i SAD-u i dalje dogmatski inzistiraju na njezinoj teorijskoj valjanosti i praktičnoj upotrebljivosti. Svojim je globalnim odjecima ova knjiga značajno doprinijela širenju i produbljivanju rasprava, ne samo o uzrocima i posljedicama još uvijek, posebno u Europi, aktualne *Velike recesije*, već i o fundamentima i tendencijama globalno dominantnog neoliberalnog kapitalizma, kojemu ni korekcije na korist vlastitog poretka nisu poželjne.

Svjetsku promociju knjiga je imala 2013. godine, a već ju je naredne godine *Financial Times* nagradio kao ekonomsku knjigu godine. O njoj su pohvalno pisali Paul Krugman, Ha-Joon Chang, Lawrence Summers, Chris J. Bickerton i mnogi drugi istaknuti ekonomski mislioci i društveni analitičari. Sam autor rođen je 1967. godine u Škotskoj, izvorištu ideja o štedljivosti (i škrtosti), a prema vlastitom priznanju odrastao je u poprilično siromašnoj obitelji gdje je preživljavanje zavisilo od povremenih roditeljskih prihoda i – državnog čeka. Bez pomoći tadašnje britanske države blagostanja put do pro-

fesure na uglednom sveučilištu bio bi nemoguć. Takve “povlastice” današnji mladi ne mogu očekivati jer žive u okruženju u kojem je država lažno i tendenciozno optužena za izbijanje dužničke krize i nepravedno osuđena na oštro rezanje potrošnje. Blyth sebi i društvu želi više, a ne manje “socijalnih dječaka” koji će jednom postati profesori te je ova knjiga izraz njegove zahvalnosti prema nekad brižnoj socijalnoj državi.

Blyth problematizira kako se od politike rezanja potrošnje, kao odgovora eurozone na krizu, uporno ne odustaje premda već pet godina pokušaja i testiranja te politike ne donosi pozitivan ishod. Za ovu politiku, zbog koje je Europu pogodila recesija s duplim dnom, odgovornost snose tzv. “Trojka”, (Europska komisija, Europska središnja banka (ECB) i Međunarodni monetarni fond (MMF)) i Njemačka kao sukreator. Zapravo, izostanak rezultata se i mogao očekivati jer je politika rezanja jednostavno *neučinkovit lijek za pogrešno dijagnosticiranu bolest*. Zbog toga ovu politiku Blyth kroz cijelu studiju argumentirano napada i naziva *teorijskom i praktičnom besmislicom*, uz to politički i društveno *nepravednom* i veoma *opasnom*. Iako ne zaobilazi kritiku divljeg neoliberalnog kapitalizma, Blyth pri tom ne iznosi zaključke da su *kejnzijanci* ili bilo tko drugi bili u pravu, već samo tvrdi kako politika rezanja potrošnje nije obavila ono za što se reklamira i prodaje. Čitajući između redaka ipak se može zaključiti kako Blythova studija predstavlja afirmaciju gledišta prema kojem *investicijama upravlja potrošnja, a ne štednja*.

Tako ne misle američki republikanci, koji se cijelo vrijeme od izbijanja financijske krize uz povremena vrludanja zalažu za rezanje potrošnje kao politike ekonomskog oporavka. Istovremeno su na suprotnoj politici državnog stimuliranja privrede i pružanja pomoći najpogođenijima (nezaposlenima, nisko plaćenima, umirovljenicima) vladajući demokrati izgradili temelj za oporavak najvećeg svjetskog gospodarstva. Takva politika republikancima predstavlja dolazak *Sudnjeg dana* i stoga uporno ne odustaju od zahtjeva za proračunskim rezovima koji bi neutralizirali navodne državne rastrošnosti i prezaduženosti. Međutim, kao i kod državnog duga ostalih zemalja članica OECD-a, a koji se prije krize zapravo *smanjivao*, američki dug je počeo rasti tek *nakon* što su banke trošak sanacije uspješno prebacile na teret države.

U Europi se 2008. počeo odvijati nastavak američke krize, a glavni pokretači problema i ovdje su bile banke. Prema globalnoj listi sistemski važnih banaka iz 2011. od 29 njih čak sedamnaest ih se nalazilo u Europi, a tek osam ih je bilo američkih. Europske banke su te godine imale tri puta više financijske imovine od američkih, a propast i samo jedne od njih mogla je u provaliju povući cjelokupni europski bankovni sustav. Umalo se to i dogodilo kada su glavne banke eurozone 2008. u svojim bilancama otkrile ogromne iznose loših plasmana u američke obveznice izdane na temelju *subprime* stambenih kredita i gomile sumnjivih obveznica perifernih europskih zemalja koje su tonule u recesiju.

Obveznica uzdrmane vrijednosti sigurno ne bi bilo toliko da se na početku ovog stoljeća nije uveo euro. Umjesto da homogenizira Uniju i pruži dodatne impulse ekonomskom razvoju, on je značio početak velikih problema za Portugal, Italiju, Irsku, Grčku i Španjolsku (PIIGS zemlje). Euro je teorijski, Blyth objašnjava, svim članicama eurozone donio *njemački kreditni rejting* i Europsku središnju banku (ECB) kao zadnjeg garanta za dugove unutar eurozone. Nažalost, sigurnost je bila samo prividna jer nitko u Europi nema njemačku produktivnost, izvoz, nisku inflaciju i relativno niske plaće, a ECB-u statut zabranjuje davanje jamstva za dugove zemalja. Promatrajući unazad, europska troversna kriza (bankovna, dužnička i kriza rasta) svakako bi bila manje razorna da je na njenom početku ECB otkupio dugove PIIGS zemalja. Međutim, nije to učinio zbog svoje fokusiranosti samo na stabilnost cijena (ECB ne brine i o zaposlenosti kao američki FED). Kombinacija nerealno visokog kreditnog rejtinga PIIGS zemalja, precijenjenih očekivanja od ECB-a i njegove politike niskih kamatnih stopa, dovela je do snažnog pada cijene zaduživanja PIIGS zemalja i priljeva ogromnog iznosa jeftinog kapitala. Međutim, pod pritiskom posljedica američke krize i u strahu od prelijevanja dužničke krize iz Grčke, investitori su u panici odlučili povećati kamatne stope na obveznice PIIGS grupe zemalja. Zbog toga su se sve iznenada našle u istoj situaciji s Grčkom, premda im strukturni problemi nisu bili identični. Rast prinosa na obveznice, slom nekretninskog i hipotekarnog tržišta, banke na rubu bankrota, slab rast, izvozna nekonkurentnost, proračunski deficiti, šupljikav sustav oporezivanja, starenje stanovništva, itd. suočili su zemlje PIIGS-

a sa situacijom u kojoj je nemogućnost otplate duga postala realna opasnost. U tom trenutku novcem je u pomoć priskočila Trojka i pojedine zemlje bilateralno, ali pod uvjetom da primateljice pomoći prihvate i provedu *politike rezanja potrošnje*. Od Grčke se zahtijevalo smanjivanje plaća u javnom sektoru za 20 posto, 10-postotno rezanje mirovina i povećanje poreza.

Međutim, prvi paketi pomoći i rezanje potrošnje nisu stabilizirali situaciju već je došlo do daljnje kontrakcije svih PIIGS privreda. Premda je svaka PIIGS zemlja nosila specifično krizno breme, svima je propisan isti rigorozni "lijek" u obliku *politike rezanja potrošnje*. Ova se politika "štednje", kako se češće, ali i pogrešno naziva, temelji na ideji da će stroga proračunska i fiskalna politika uz državno odricanje od potrošnje nakon kraćeg vremena ohrabriti poduzetnike i vratiti ih ulagačkim aktivnostima. Uz investitore bi i potrošači počeli snažnije trošiti jer su uvjereni kako im odgovorna i štedljiva država neće u budućnosti podizati poreze. Optimistična očekivanja obnovit će i ubrzati ekonomski rast, koji će obilato nadoknaditi početne gubitke u društvenom proizvodu izazvane rezanjem javne potrošnje.

Nažalost, Blyth argumentirano tvrdi kako u postojećim europskim uvjetima politika rezanja nema ekspanzivni potencijal i ne može pomoći niti razduživanju niti pokretanju ekonomskog oporavka. Bez pomoći iz zajedničkog europskog proračuna (monetarna unija nije nadograđena fiskalnom) i bez mogućnosti tiskanja vlastitog novca i devalvacije valute PIIGS zemlje su ostale prepuštene same sebi i primorane kvariti nacionalne bilance novim zaduživanjima radi preuzimanja bankovnih mjehura, financiranja rastućih socijalnih transfera i pokrivanja pada poreznih prihoda. Na primjer, samo u slučaju Irske tri najveće banke su u trenutku sloma tržišta nekretnina i hipotekarnih kredita imale ukupne plasmane u vrijednosti od 400 posto nacionalnog BDP-a, a sve je gubitke na svoja leđa preuzela država te je zbog toga irski neto dug prema BDP-u od 24,8 posto u 2007. skočio na 123 posto u 2014.

Analizirajući vremenski redoslijed izbijanja problema, Blyth logički zaključuje da su američka i europska dužnička kriza zapravo posljedica dobro zamaskirane i prepakirane bankovne krize, bankrota privatnih kreditnih institucija i u najopćenitijem smislu neuspjeha privatnog sektora. Pravi krivci za propast nisu željeli platiti svoj

dio cijene već su grozne posljedice izjalovljenih špekulacija i pohlepe prebacili na državu i stanovništvo uz namjerno podizanje vike o njihovoj prevelikoj potrošnji i rasipničkim navikama. Svaku drugačiju interpretaciju nastanka dužničkih kriza država i nametanja politike rezanja Blyth drži potpuno pogrešnom i politički namjerno podmetnutom kako bi se zavarala javnost i oslabio demokratski otpor rezanju javne potrošnje i nestanku države blagostanja.

Iako su dužničku krizu stvorile banke, a ne rasipničko ponašanje država, to ne znači da kriza državnih dugova danas ne postoji i da dug državama nije "loš drug". Rašireno je vjerovanje da se iz problema prezaduženosti ne može izaći novim zaduživanjem - i ono je točno. Za svaku prezaduženu zemlju spuštanje razine duga ima smisla i ekonomske opravdanosti. U suprotnom bi rastući dug povećavao troškove novih zaduživanja, a iz toga bi proizašle još veća zaduženost, više kredita i konačno bankrot zemlje. No ono što vrijedi za pojedinu zemlju, ne vrijedi za njih kao cjelinu, ako sve u isto vrijeme krenu smanjivati zaduženost. Simultano razduživanje privatnog i javnog sektora još više otežava oporavak gospodarstva jer se pokreće djelovanje *Keynesovog* "paradoksa štednje": ako svi budu štedjeli u isto vrijeme, nestat će potrošnje koja privlači investicije. U tom slučaju pojedino gospodarstvo može rasti jedino uz pomoć većeg izvoza, pri čemu mu konkurentnost podižu snižavanje plaća ili devalviranje valute. Budući da u zoni eura partikularna promjena tečaja eura nije izvodiva, pritisak se koncentrirao na spuštanje plaća kao najbrži i najjednostavniji način povećanja cjenovne konkurentnosti. Ali i ovo je uzaludno kada svi štede i ne žele povećati kupovinu proizvoda koje stvaraju drugi. Dakle, što je rezanje potrošnje veće, ishod je gori, a to periferija eurozone nekoliko proteklih godina zorno pokazuje. Ideja i politika rezanja su neučinkovite jer se ekonomski oporavak ne može postići ako sve strane u isto vrijeme režu potrošnju, a niti se kroz povećanje izvoza može potaknuti rast kada uvoz drugih slabi.

Plaćajući ceh za pogrešne odluke onih s vrha financijsko-političke elite, milijuni ljudi ostali su bez posla, postali siromašni i bez pomoći sve štedljivije države prisiljeni su životni standard održavati zadužujući se preko granice osobnog bankrota. U Europskoj uniji danas živi oko 30 milijuna prezaduženih građana i još 70 milijuna onih koji se (s)nalaze na rubu prezaduženosti. Klasno neravnomjerno ste-

zanje potrošnje, nacionalnim vladama nametnuto preko demokratski invalidnih odluka briselske administracije, vodi ka demontiranju socijalnog dijaloga i u ispolitiziranoj i socijalno-kulturalno polariziranoj Uniji stvara političke krize, populizam, nacionalizam, vjerski fanatizam i protueuropsko raspoloženje.

Na kraju studije Blyth primjećuje kako “zahvaljujući” podmetnutoj dužničkoj krizi politika stezanja proživljava svoje zvjezdane trenutke, dok se u njezinoj sjeni podmuklo odvija globalna ofanziva protiv *kejnzijanizma* i države blagostanja. Najžešći otpor politici rezanja potrošnje pružaju demokracija i pedeset godina stara tradicija europske socijalne države, bez čije bi amortizacije učinci navedene politike bili mnogo teži. Na sreću, čini se kako je teorijska i empirijska potpora politici rezanja ipak počela uzmicati, te kako i među europskom poslovnom i političkom elitom jača struja koja zagovara snažniji financijski impuls slaboj europskoj ekonomiji i pokretanje rasta kroz stotine milijardi eura vrijedne javne investicije. To ne znači da su otpori prema državi oslabili ili da će se već sutra istopiti podrška politici rezanja, a pogotovo se tako nešto neće dogoditi kada se umjesto beskonačnog odricanja kao alternativna rješenja za izlazak iz krize ozbiljno razmotre otpisi dugova, umjerena inflacija, fiskalni stimulansi, ograničenja kretanju kapitala i povećanje poreza najboгатijima¹.

Izv. prof. dr. Rajko Odobaša
Pravni fakultet Osijek
Osijek, lipanj 2015.

1. Poseban izraz zahvalnosti za pomoć kod pisanja ovog predgovora i za organizaciju cjelokupnog posla izdavanja ove knjige autor upućuje Matiji Kroflinu.

PREGOVOR AUTORA: POLITIKA REZANJA POTROŠNJE, MOJA OSOBNA POVIJEST

Ova je knjiga nastala na prilično neobičan način. U lipnju 2010. David McBride iz Oxford University Pressa poslao mi je internetom poruku i upitao me da li bih želio napisati knjigu o povratku rezanja potrošnje i odricanja u vođenju ekonomske politike. Tada sam se već neko vrijeme poigravao s idejom o knjizi radnoga naslova “Kraj liberalnog svijeta”, ali nisam s njom daleko dospio. Davidova ponuda činila se kao gotov alternativni projekt. Naposljetku, netko je trebao napisati takvu knjigu, a budući da sam ja, kako bi bankari rekli, u tome “riskirao vlastitu kožu”, iz razloga koje ću otkriti u nastavku, rekao sam “da.” Nedugo nakon toga Geoffrey Kirkman, pomoćnik direktora Watson instituta za međunarodne studije pri Sveučilištu Brown, na kojem ja predajem, zanimao se postoji li išta o čemu bih volio snimiti kratki video. Odgovorio sam: “Da, postoji”-napravio bih nešto o novoj knjizi koju sam upravo pristao napisati.

Obje te prilike pojavile su se nedugo nakon što je skupina zemalja G-20 na kraju sastanka u lipnju 2010. u Torontu objavila priopćenje. Taj skup obilježio je trenutak u kojem je ponovno otkrivanje kejnzijanske ekonomije, na kojoj se temeljila reakcija država na globalnu financijsku krizu nakon 2009., ustupilo mjesto puno ortodoksnijem i asketskijem gledanju na događaje. Priopćenje G-20

pozivalo je na prestanak reflacijske potrošnje, pod krinkom nečega što se zvalo “fiskalna prilagodba poticajna za rast,” što je maštovit način da se kaže “rezanje javne potrošnje” (eng. “austerity”). Sjećam se da sam tada pomislio kako je to “jednako ostvarivo kao bajka o jednorogu s vrećom magične soli.” Tako, kada mi se pružila prilika da snimim video spot, činilo mi se ispravnim okomiti se na tu besmislicu o “odricanju od potrošnje kao načinu da se postigne rast.” Video se može vidjeti na <http://www.youtube.com/watch?v=FmsjGysVqA>.

Jedan dio onoga što sveučilišni profesori rade je generiranje ideja i podučavanje. Drugi dio je igranje uloge “policije za budalaštine.” Naša je zadaća razmotriti ideje i planove koje zainteresirane strane predlažu kao rješenja za naše kolektivne probleme i istražiti prolaze li oni na testu ostvarivosti. Odricanje od potrošnje i stezanje remena kao smjer kretanja prema rastu i kao ispravan odgovor na posljedice financijske krize ne prolaze na testu. Argumenti kojima se brani tvrdnja da se svi moramo odricati ne prolaze na testu. Punu verziju objašnjenja zašto ne prolaze pročitat ćete u ovoj knjizi. Skraćena verzija pretvorena je u video. Snimajući video, producent Joe Posner prisilio me da ono što sam želio reći o toj temi sažmem u pet i pol minuta. Nakon što sam to učinio, vratio sam se knjizi i pitao se imam li išta više za reći.

Ali, prilika da u temu uđem detaljnije i da iznesem argumente, što su temeljna akademska načela, još je postojala. I razlozi koji su izneseni o tome zašto svi trebamo rezati potrošnju (jer smo previše trošili i slično), jednako kao i logika obrane navodnih pozitivnih učinaka stezanja remena kao politike (da rezanje potiče rast), kao što ćemo vidjeti, potpune su i opasne besmislice. Pa ipak one u ovom trenutku ostaju prevladavajuće ideje. Do trenutka kad knjiga bude objavljena to možda više neće biti tako, no u međuvremenu te će ideje načiniti strahovitu štetu.

Djelomični razlog za to jest, kako ćemo saznati, ideloški. No, dio razloga zašto su te ideje tako moćne je i vrlo materijalan. On se odnosi na to kako je kriza banaka “prevelikih da bi smjele propasti” u Sjedinjenim Državama postala kriza banaka “prevelikih da bi se mogle spasiti” u Europi, i kako nas je to odvelo na put odricanja od potrošnje. U najboljem slučaju, mi još uvijek spašavamo banke koje smo počeli spašavati 2008., poglavito u Europi. Ova knjiga omo-

gućila mi je da razradim odgovor na pitanje zašto takve pogrešne ideje i dalje dominiraju, i iz ideoloških i iz materijalnih razloga. No, vraćajući se na knjigu nakon snimanja videa, prisjetio sam se i puno osobnijeg razloga zašto bih trebao napisati ovu knjigu, koji ima veze s nepravednošću rezanja potrošnje kao politike.

Rođen sam u Dundeeju, u Škotskoj, 1967., kao sin mesara i agencije za iznajmljivanje televizora (da, u to vrijeme TV aparati su bili tako skupi da ih je većina ljudi uzimala u najam). Moja je majka umrla kad sam bio jako mlad i moj odgoj je bio povjeren mojoj baki po ocu. Odrastao sam u (relativnom) siromaštvu, a bilo je i trenutaka kad sam doista išao u školu u poderanim cipelama. Moje odrastanje bilo je, u izvornom smislu riječi, obilježeno odricanjem i oskudicom. Prihod kućanstva bio je državni ček, točnije državna penzija, plus povremeni prilozima mogega oca, fizičkog radnika. Ja sam dijete države socijalnog osiguranja. I time se ponosim.

Danas sam profesor na jednom od vodećih američkih sveučilišta koje pripada u skupinu elitnih sveučilišta, tzv. Ivy League. Govoreći jezikom vjerojatnosti, ja sam jedan od krajnje rijetkih slučajeva međugeneracijske mobilnosti. Ono što mi je omogućilo da postanem to što danas jesam je upravo ono što se optužuje da je stvorilo krizu: država, posebno takozvana neobuzdana, napuhana, pokroviteljska, nekontrolirana država s punim socijalnim osiguranjem (eng. *welfare state*, država blagostanja). Ta tvrdnja ne prolazi na testu. Zahvaljujući britanskoj socijalnoj državi, ma kako otrcanoj u usporedbi s njezinim puno bogatijim europskim rođacima, ja nisam nikada gladovao. Zahvaljujući socijalnim stanovima, ja sam uvijek imao krov nad glavom. Škole koje sam pohađao bile su besplatne i doista su bile stepenice za društveni uspon onima kojima je genetska lutrija slučajno podarila vještine.

Prema tome, na dubokoj osobnoj razini me brine da ako je rezanje javne potrošnje jedini način napretka, tada to nije samo nepošteno prema sadašnjoj generaciji “radnika koji spašavaju bankare”, nego i to da se sljedeći “ja” možda više neće moći pojaviti.¹ Društvena pokretljivost koju su društva poput onih u Ujedinjenom Kraljevstvu i Sjedinjenim Državama od 1950-ih do 1980-ih uzimala zdravo za gotovo, i koja je omogućila da se pojavimo ja i drugi poput mene, učinkovito je zaustavljena.² Nezaposlenost mladih po čitavom razvi-

jenom svijetu dosegla je, u mnogim slučajevima, rekordne razine. Politike odricanja samo su pogoršale te probleme. Rezanje socijalne države u ime postizanja bržeg rasta i boljih prilika je uvredljiva patka. Namjera ove knjige je da nas sve natjera da to zapamtimo i da tako pomogne osigurati da budućnost ne pripadne samo rijetkima koji su već privilegirani. Iskreno govoreći, svijetu treba još više “socijalnih” dječaka koji će postati profesori. To čuva poštenje kod ostalih.

Par riječi o samoj knjizi. Zamišljena je modularno. Ako vas zanima pregled onoga što je na kocki u borbi protiv rezanja javne potrošnje, pročitajte samo prvo poglavlje. Ako želite znati zašto se svi moramo odricati i stezati remen, i zašto je hrpa propalih hipotekarnih kredita u Sjedinjenim Državama naposljetku upropastila europsku ekonomiju, pročitajte drugo i treće poglavlje. Ako želite saznati otkud dolazi tvrdnja da je stezanje remena dobra ideja i kako izgleda njezino rodoslovlje, pročitajte četvrto i peto poglavlje. Ako vas zanima zašto je rezanje javne potrošnje tako opasna zamisao, pored onoga što otkrivaju drugo i treće poglavlje, pročitajte još i poglavlje šest. Ako na jednom mjestu želite saznati zašto je svijet u takvom neredu i zašto od vas traže da za taj nered platite – pročitajte cijelu knjigu.

Sada bih želio zahvaliti svim onim brojnim ljudima koji su pomogli da ova knjiga napokon izađe u svojem konačnom obliku. Posebna zahvala Cornelu Banu za pomoć oko istočnoeuropskih slučajeva i Oddny Helgadóttir za njezinu pomoć oko Islanda. Za rasvjetljavanje američke strane priče puno hvala Davidu Wyssu, Beth Ann Bovino, Bruceu Chadwicku i Davidu Frenku. Na europskoj strani, moju posebnu zahvalnost zaslužili su Peter Hall, Andrew Baker, Bill Blain, Martin Malone, Simon Tilford, Daniel Davies, David Lewis Baker, Douglas Borthwick, Erik Jones, Matthias Matthijs, Josef Hien, Jonathan Hopkin, Kathleen McNamara, Nicolas Jabko, Jonathan Kirshner, Sheri Berman, Martin Edwards, Gerald McDermot, Brigitte Young, Mark Vail, Wade Jacoby, Abe Newman, Cornelia Woll, Colin Hay, Vivien Schmidt, Stefan Olafson, Bill Janeway, Romano Prodi i Alfred Gussenbauer. Moji posebni “detektori za ekonomske besmislice” bili su Stephen Kinsella i Alex Gourevitch, i na tome im puno hvala. Ostali koji su zavrijedili da ih u tom smislu spomenem su Dirk Bezemer i John Quiggin. Chris Lydon mi je pomogao naći moje govorne bilješke. Lorenzo Moretti mi je pomagao naći moje fusnote.

Anthony Lopez mi je pomagao naći što su o nečemu već drugi ljudi rekli. Alex Harris pronalazi podatke bolje no itko drugi.

Želim zahvaliti i Watson Institutu pri Sveučilištu Brown na pomoći i podršci, i izraziti zahvalnost mojim kolegama na Sveučilištu Brown što su mi osigurali tako ohrabrujuće radno okruženje. Želim zahvaliti i Institute for New Economic Thinking na stvarnom omogućavanju novog ekonomskog mišljenja. Bravo Joeu Posneru na produkciji videa o politici rezanja i Robinu Vargheseu što mi je poslao stvari koje ja nikada sam ne bih pronašao. U intelektualnom smislu bile su mi važne dvije prilično kontradiktorne osobe (jedna u odnosu na drugu), Andrew Haldane, kojega tek trebam upoznati, i Nassim Nicolas Taleb. Hvala vam obojici što ste me naveli da dublje razmislim o svijetu. Naposljetku, hvala Davidu McBrideu u Oxford University Pressu što je cijelo vrijeme bio prisutan duhom da me pita, da me povremeno pritisne, i da me pusti na miru kada je to bilo potrebno. Najviše mu hvala što je održao povjerenje u mene. Svima koje sam zaboravio spomenuti, moje isprike. Kako je jednom tužitelj s Klingona rekao za Dr. Leonarda McCoyja, to je vjerojatno posljedica kombinacije godina i pića.

Mark Blyth
South Boston, Massachusetts,
prosinač 2012.

POGOVOR – prof. dr. Boris Cota

Ova knjiga nije poput većine drugih suvremenih knjiga makroekonomije. U njoj nema matematičkih modela niti ekonometrijskih tablica s podacima. Blyth je napisao knjigu u Keynesovoj tradiciji, naglašavajući moć ideja i interesa u oblikovanju društva. U njoj je prikazao uspon i propast ideje “ekspanzivne štedljivosti”, te je pokazao da je politika rezanja potrošnje u mnogim prijašnjim slučajevima, poput nastojanja da se vrati zlatni standard u razdoblju između dva svjetska rata, bila katastrofalan izbor.

Naime, standardni udžbenici ekonomije govore da smanjenje budžetske potrošnje dovodi do smanjenja agregatne potražnje, što vodi prema smanjenju proizvodnje i zaposlenosti. Takva politika može biti poželjna u situaciji pregrijane ekonomije i rasta inflacije, međutim, zagovornici rezanja potrošnje vjeruju da smanjenje budžetske potrošnje i u trenutnim uvjetima, u kojima se Europa nalazi, može ekspanzivno djelovati na ekonomski rast, prihvaćajući pritom upravo onu argumentaciju koja im služi kako bi opravdavali takvo vjerovanje.

Nakon 2008. godine, u uvjetima globalne recesije, kada su napredne ekonomije poput SAD-a i EU-a postale vrlo depresivne i bez inflacijskih pritisaka, prvo je 2009. godine došlo do kratkotrajnoga rasta, a potom do opadanja budžetske potrošnje. Rezanje potrošnje

je postala uobičajena praksa. U situaciji recesije, središnje banke mogu smanjiti kamatne stope kako bi potaknule privatnu potrošnju. No, kratkoročne kamatne stope približile su se nuli, što je značilo da su ekonomije došle u zamku likvidnosti. U takvoj situaciji nije ostalo prostora monetarnoj politici da poništi negativan učinak smanjenja budžetske potrošnje na rast.

Sukladno tome, nameće se pitanje zašto je odbačeno učenje standardnih udžbenika ekonomije prema kojem se smanjenje budžetske potrošnje ne provodi u snažnoj recesiji? Jedan razlog leži u činjenici da značajan dio ekonomista i političara nije nikada ni koristio kejnzijansku ekonomiku, a drugi, vjerojatno značajniji razlog, leži u činjenici da u psihološkom i političkom smislu budžetski deficit, odnosno deficitarna potrošnja i olako posuđivanje novca, nisu prihvatljive kategorije.

Politika rezanja potrošnje počiva na očekivanjima, odnosno na teoriji da bi smanjenje javne potrošnje i time stvaranje slike štedljivosti javnog sektora trebalo povećati povjerenje privatnog sektora, i potaknuti ga na investicije koje će više nego poništiti negativan učinak prvotnog smanjenja potrošnje. Razrada te propozicije u najvećoj mjeri dolazi od skupine talijanskih ekonomista, danas znanih i kao "Bocconi boys", imajući u vidu njihovu povezanost s talijanskim Sveučilištem Bocconi.

Grčka kriza započela 2010. godine aktualizirala je problem opasnosti deficitarnog financiranja, a opravdanje za politiku rezanja potrošnje sve je više bilo potkrepljivano ekonomskim istraživanjima. Tako je istraživanje harvardskih ekonomista Carmen Reinhart i Kennetha Rogoffa, predstavljeno početkom 2010. godine u članku "Growth In a Time of Debt", poslužilo zagovornicima smanjenja potrošnje kao temeljni oslonac. Reinhartova i Rogoff su pokazali da jednom kada javni dug premaši 90 posto bruto domaćeg proizvoda, ekonomska aktivnost opada i raste nezaposlenost. Njihovo istraživanje je, po svemu sudeći, imalo veći utjecaj na javnu polemiku nego bio koje drugo istraživanje u povijesti ekonomije, a rezultati istraživanja su prilog odbacivanju Keynesove argumentacije prema kojoj je pravo vrijeme za smanjenje potrošnje rast ekonomije, a ne pad. Reinhartova i Rogoff su došli do zaključka da bi čekanje rasta moglo biti pogubno.

Njihovo istraživanje je zapravo bilo drugo u prilog zagovornici-
ma rezanja potrošnje. Rezultati istraživanja Alberta Alesine i Silvije
Ardagne, prikazani u članku “Large Changes in Fiscal Policy: Taxes
Versus Spending” iz 2009. godine, pokazali su da smanjenje budžet-
ske potrošnje može imati mali negativan utjecaj na ekonomski rast i
da može djelovati čak i ekspanzivno. Međutim, u travnju 2013. godi-
ne u istraživanju Reinhartove i Rogoffa otkrivena je pogreška, pozna-
ta kao “tablična pogreška”, što je, uz još neke druge nedostatke, opo-
vrgnulo glavni zaključak njihova istraživanja. Recentna američka i
europska događanja demantirala su pak teze Alesine i Ardagne, ali
bez obzira na to “ekspanzivna štedljivost” postala je gotovo predmet
idolopoklonstva.

Iako je problematika rezanja potrošnje u knjizi odlično argu-
mentirana, treba imati na umu da ona nije uvijek loša politika. Uko-
liko rastu izvoz i s njime povezane investicije i povjerenje privatnog
sektora, kao u američkom i kanadskom slučaju iz devedesetih godina,
onda fiskalna konsolidacija može biti odgovarajuća strategija. Osim
toga, treba imati na umu da sadašnja vrijednost budžetske potrošnje
mora biti ograničena sadašnjom vrijednošću budućih prihoda vlade.
Zato povećanje javnog duga nije alternativa smanjenju budžetske
potrošnje ili povećanju poreza, već samo odgađanje bolnih procesa.
Međutim, Blyth je u svojoj knjizi jasno pokazao da s vremena na
vrijeme, kao što je to danas, rezanje potrošnje djeluje samoporaža-
vajuće, jer su njezini štetni učinci na rast veći od bilo kakve izravne
koristi.

Da li od početka trajanja recesije u Hrvatskoj prevladava vjero-
vanje u “ekspanzivnu štedljivost”? Istraživanja, članci i medijska pri-
sutnost ideje o nužnosti i opravdanosti te politike, koju zagovaraju
političari, poslovna zajednica i većina ekonomista posljednjih šest
recesijskih godina, daju potvrđan odgovor. A stotinu godina učimo
kako u situaciji recesije ne treba smanjivati potrošnju!

Prof. dr. Boris Cota
Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Zagreb, travanj 2015.

MARK BLYTH (1967., Škotska) doktorirao je političke znanosti 1999. godine na Sveučilištu Columbia, a od 1997. do 2009. predavao je na Sveučilištu Johns Hopkins. Od 2009. je profesor međunarodne političke ekonomije na američkom sveučilištu Brown (jednom od elitnih *Ivy League* sveučilišta). Autor je knjige "Velike promjene: Ekonomske ideje i institucionalne promjene u 20. stoljeću" (*Great Transformations: Economic Ideas and Institutional Changes in Twentieth Century*).

POHVALE KNJIZI

“Jedna od osobito dobrih stvari u knjizi Marka Blytha *Politika rezanja potrošnje: povijest jedne opasne ideje* je kako on prikazuje uspon i pad ideje o “ekspanzionističkom stezanju”, tvrdnje da rezanje potrošnje doista može voditi k porastu domaćeg proizvoda... Kako nam Blyth dokumentirano otkriva, ta se ideja širi poput šumskoga požara.”

–Paul Krugman, *The New York Review of Books*

“Važna knjiga. Blyth piše u Keynesovoj tradiciji, odbacujući ortodoksiju i ortodoksno... Središnja je ironija financijske krize sljedeća: premda su je prouzročili preveliko samopouzdanje, previše posuđivanja i prevelika potrošnja, ona se može razriješiti jedino s više samopouzdanja, više posuđivanja i više potrošnje. Upravo to doktrina stezanja potrošnje negira, i to Blyth u svojoj knjizi “Austerity” objašnjava temeljitije od bilo koje druge studije koju sam upoznao.”

–Lawrence Summers, *Financial Times*

“Od svih nedaća koje su se izrodile iz globalne financijske krize, nijednu nije bilo tako lako izbjeći kao što se moglo izbjeći ideju da je politika rezanja potrošnje jedini izlaz. ...Blyth kroči novim stazama prepričavajući intelektualnu povijest te neuspješne ideje, otkrivajući nam kako je ista uspjela opčiniti ekonomiste i političare. Činjenica da jednu od najopasnijih zabluda ekonomske profesije tako uvjerljivo razotkriva baš politolog, a ne ekonomist, upućuje na to u kakvom je stanju makroekonomija danas.”

– Dani Rodrik, *The J. F. K. School of Government, Harvard University*

9 789539 671530

CIJENA 139,00 kn

NEZAVISNI SINDIKAT ZNANSTVI I VISOKOG OBRAZOVANJA
Independent Union of Research and Higher Education Employees of Croatia